

TURKISH WORDS AND THEIR PRESENCE IN THE DAILY SPEAKING IN THE POPULATION OF SOUTHEASTERN MACEDONIA

Ivana Koteva

University “GoceDelcev” – Shtip, Republic of Macedonia ivanakoteva@yahoo.com

Violeta Dimova

University “GoceDelcev” – Shtip, Republic of Macedonia violeta.dimova@ugd.edu.mk

Mahmut Celik

University “GoceDelcev” – Shtip, Republic of Macedonia mahmut.celik@ugd.edu.mk

Abstract: This thesis is in fact future research project where we will present which topic and how we will research in the project task within University “GoceDelcev” Shtip, Faculty of Educational Science – Shtip, subject “Techniques for science-research work”. Our goal subject is *Turkish words presence in southeastern Macedonia*. In order to meet our goal, we start our research from Radovish town. It is very important also an advantage the fact that in this town as well as nearest villages there is Turkish nationality population. This symbiosis and cohabitation between different ethnic nationalities offers significant importance and contribution in usage and nurturing Turkish words. With this research we will present that in the Macedonian southeastern population speaking, as well as in Macedonian language itself, there are a lot of Turkish origin words which we accept from the past and we use in-house in the daily speaking. Very often you can meet names of towns, villages and mountains which are typical or close Turkish origin names and people are still using today.

Keywords: Turkish words, speaking, lexicon, southeastern Macedonia

ТУРЦИЗМИТЕ И НИВНАТА ЗАСТАПЕНОСТ ВО СЕКОЈДНЕВНИОТ ГОВОР НА НАСЕЛЕНИЕТО ВО ЈУГОИСТОЧНА МАКЕДОНИЈА

Ивана Котева

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Република Македонија, ivanakoteva@yahoo.com

Виолета Димова

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Република Македонија, violeta.dimova@ugd.edu.mk

Махмут Челик

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Република Македонија, mahmut.celik@ugd.edu.mk

Резиме: Овој труд е всушност идеен истражувачки проект преку кој сакаме да покажеме на кој начин и што ќе истражуваме во рамките на проектната задача по предметот Техники на научно- истражувачката работа на втор циклус на студии на Филолошкиот факултет во Штип, на Универзитетот „Гоце Делчев“ – Штип. Предмет на нашиот интерес е *застапеноста на турцизмите* во говорот на населението од југоисточна Македонија. За таа цел истражувањето го започнуваме од градот Радовиш, а истражувања правиме и во Струмица и Валандово. Од голема важност, како и предност на ова истражување е фактот дека и во самиот град и во околните села живее население од турска националност. Таа синтеза и соживот на луѓето од различна етничка припадност е од големо значење, односно дава голем придонес во негувањето и употребата на турцизмите. Преку ова истражување сакаме да покажеме дека во говорот на населението од југоисточна Македонија и воопшто во македонскиот јазик постојат голем број на зборови од турско потекло кои сме ги прифатиле и одомаќиниле од минатото во секојдневниот говор. Не се ретка појава и имињата на градови, села, планини со чисто или делумно турско потекло кои и ден денес така функционираат.

Клучни зборови: турцизми, говор, лексика, југоисточна Македонија.

1. ВОВЕД

Лексиката на македонскиот јазик, според потеклото на зборовите, може да биде: а) *домашна*, изворна - зборови кои исконски постојат во нашиот јазик и потекнуваат од прасловенскиот, старословенскиот, црковнословенскиот, па преку народниот, навлегле во литературниот јазик. Овие зборови ја сочинуваат основата на секој јазик и се во најголем број. Такви се зборовите: мајка, татко, еден, два, гора, планина, река, езеро, рака, нога итн. итн.; б) *странска* – туѓа - овие зборови навлегле или директно од странскиот јазик или посредно, преку друг јазик; в) *интернационална* - зборови што се употребуваат во многу светски јазици, а по потекло се од латинскиот или од старогрчкиот јазик. Ваквите зборови се приспособуваат кон соодветниот јазик и со текот на времето не ги чувствуваме како туѓи. Тоа се зборовите како: актуелен, квалитет, факултет, факт, литература и др.

Кога станува збор за турцизмите, знаеме дека во нашиот јазик ги има над 3.000. Некои од нив отпаднале, некои ги чувствуваме како архаизми, а некои сè уште активно ги употребуваме, како на пример: алва, баклава, кадаиф, кебапче, кибрит, килим, шеќер, сарма, боза и др. Дел од турцизмите ги употребуваме заради стилска обоеност на изразот: муабет, мариџет, табиег, адет и сл. Исто така, овде ќе ги споменеме иварваризмите кои се употребуваат во уметничката литература заради оживување на месниот колорит и создавање посебна атмосфера. Може да бидат и цели дијалози на друг јазик и да се пишуваат во оригинал. Тука спаѓаат и зборови кои секојдневно се употребуваат и претставуваат дел од жаргонот на одредени социјални групи. Тие се имитација на туѓите зборови и според форма и според изговорот: *бејби, хај, јес, неваљка, рачуна*. (Белчев, 2016: 10)

Јазикот е жива материја која се менува како што се менува општеството и животните услови. Тој е отворен кон влијанијата на другите култури и јазици, исто како што се подложни на влијание и луѓето кои го говорат. Значи, токму луѓето се оние кои го креираат јазикот и тие ја имаат таа одговорност да влијаат на неговото богатство или осиромашување.

Општо прифатено е гледиштето дека во македонскиот јазик многу зборови кои имаат потекло од јазикот на Турците, т.е. тие се во нашиот јазик останати како резултат од османлиското владеење на овие простори. Значи, зборуваме за период не од неколку години, туку од 5 века влијание, коегзистенција, па и мешање или интерференција. Овие два народа биле заедно доволно долго за да си пренесат едни на други дел од своето однесување и животните навики, па така, можеме да кажеме дека турската култура е сè уште присутна во Македонија. Иако последниот турски војник заминал од Македонија пред многу, многу години, овде денот сè уште започнува со турско кафе. 500. години заеднички живот (ако можеме така да кажеме), секако дека ќе имаат заемно влијание и претопување и на културите и на традициите, па и на јазикот.

Една од највлијателните турколози на Балканот, АмнаШилџак Јесенковиќ, истакнува дека бројот на турцизмите кои ги употребуваме во секојдневниот говор, зависи од социокултурните средини и од старосната доба.

„Во зависност од тоа дали сте пораснале во некое маало или во некоја урбана средина, во куќа или во зграда, или пак што сте читале, такво ќе биде и вашето јазично знаење“, вели Шилџак, така што постарите Македонци и оние што пораснале со македонските народни приказни и со расказите и приказните кои го обработуваат ова време, секако поседуваат, (свесно или несвесно) повеќе турцизми во својот секојдневен говор.

Турцизмите се сведоштво за културата, историјата и општеството во кое што живеел народот во минатото. Тие не се никакво „зло“ од кое треба што побрзо да се ослободиме, туку имаат незаменлива стилска улога и вредност. Турцизмите се неразделив дел од говорот на населението во Македонија и една од најзначајните специфики на македонскиот јазик. Тие помагаат за емотивно и стилско бојење на изказот на говорителот, давање шарм и карактер на менталитетот и општествениот живот на поединците во одделни животни средини каде што турцизмите се дел од дијалектот, како што е тоа говорот во југоисточниот дел на Р. Македонија, поточно Радовиш и радовишко.

Истражувањето го правименајпрво во градот Радовиш и околината, каде штово самиот град и во околните села живее население од турска националност, што еод голема важност како и предност за ова истражување. Таа синтеза и соживот на луѓето од различна етничка припадност е од големо значење, односно дава голем придонес во негувањето на употребата на турцизмите.

За реализацијата на ова истражување ќе употребиме интервју и анкетен прашалник, како инструменти за собирање податоци со кои ќе бидат анкетирани испитаници на различна возраст и од различни населени места во регионот на југоисточна Македонија, поточно и во Струмица, Валандово и околните населени места.

2. ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Предмет на нашето истражување ќе биде употребата на зборови од турско потекло од страна на жителите од југоисточниот регион на Македонија и колку често тие ги користат турцизмите во својот говор без да знаат или со знаење дека тие зборови се со турско потекло, како и кое е нивното значење во македонскиот јазик. Предметот на истражување ќе се реализира од аспект на:

- ° Застапеноста на турцизмите во говорот/говорите од југоисточното подрачје на Македонија;
- ° Информираноста на населението за потеклото на турцизмите и нивното место во македонскиот јазик;
- ° Влијанието на турцизмите врз збогатувањето на лексиката, метафориката и стилското обојување на говорот на населението од овие предели на Македонија и во современиот македонски јазик воопшто.

Покрај многубројните значајни информации собрани од анкетирани испитаници кои сведочат за овој белег што ни го оставиле Османлиите, за ова истражување консултиравме и некои литературни дела, речници, како и интернет страници кои исто така нудат податоци за овој османлиски „печат“.

3. ЦЕЛ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Ова истражување има за цел да го утврди присуството на турцизмите во говорот на населението од југоисточниот дел на Република Македонија.

Прашања кои ќе бидат разработени во овој труд се следните:

1. Колку жителите на југоисточна Македонија се запознаени со потеклото на турцизмите што ги користат?
2. Колку знаат за историјата и навлегувањето на овие зборови во македонскиот јазик?
3. Дали помладата популација ги знае и ги користи зборовите со турско потекло?
4. Колку влијае современиот начин на живеење во градската, наспроти руралната средина врз говорителите од постарата, наспроти младата генерација?

Информациите и резултатите што ќе ги добиеме од истражувањето, како одговор на погоре поставените прашања ќе ги искористиме за да одговориме и на прашањата за тоа колку врз употребата на турцизмите влијаеле социокултурната средина и старосната граница на говорителите. Резултатите очекуваме да покажат дека повозрасните говорители во поголема мера употребуваат турцизми во својот говор отколку младата популација, па оттаму, може да заклучиме дека врз употребата на турцизмите кај жителите во југоисточниот дел на Македонија не влијаела само старосната граница, туку и современиот начин на живеење на младите, образовниот систем, како и влијанието на медиумите, како објективни чинители на промената на говорниот дискурс на младите во однос на возрасните. Многумина од возрасните, на некои прашања кога одговараат негативно, наместо македонската негација *не*, ја користат турската *јок*, или пак наместо македонскиот збор од спротива, се користи турскиот збор *карши*. Ова истражување треба да покаже дали постојат разлики при употребата на турцизмите во нивниот говор во однос на релацијата село : град, односно урбана и рурална средина. Исто така, воопшто и не размислуваме за некои топоними, односно имиња на места кои се со турско потекло и за нивното значење. Таков е примерот со името Демир Капија, што во превод значи железна врата: *demir*=железна и *kapı*=врата. Малкумина или воопшто од младите не знаат, ниту пак размислуваат што значи во превод овој топоним.

Главната хипотеза што ја поставуваме во овој труд е дека македонското население од југоисточниот дел на Р. Македонија користи поголем број зборови со турско потекло (турцизми), а како причина за оваа појава е фактот дека во овој дел на Македонија има голем број население од турска националност.

При анализата на турцизмите што се во употреба и ден-денес можеме да заклучиме дека голем број од зборовите со турско потекло што се користат овде, имаат различно значење и употреба отколку во турскиот јазик во Р. Турција. Исто така, голем број турцизми кои што немаат соодветна замена во македонскиот јазик се одомаќиниле и ги сметаме како наши. Како на пример, веќе погоре спомнатите: *кебап*, *ѓезве*, *сарма* и др. Ова секако важи за целата територија на Македонија, а не само за југоисточниот регион.

4. НАЧИН НА ИСТРАЖУВАЊЕ

При истражувањето ќе се служиме со различни методи, техники и инструменти, како што е методот на анализа, дескриптивниот метод, компаративниот метод, а од техники и инструменти на истражување ќе се послужиме со анкета, анкетен прашалник и интервју. Основен метод на истражување ќе биде анализата, која ја применуваме откако сме го собрале јазичниот материјал на терен, за во исто време да го примениме и дескриптивниот метод, при опишувањето на карактеристиките на најупотребуваните зборови, кои се со турско потекло. Анализата треба да ни покаже:

1. Дека жителите на југоисточна Македонија делумно се запознаени со потеклото на турцизмите што ги користат, со оглед на нивната употреба во секојдневната комуникација; (За некои од зборовите знаат дека се турцизми, а за некои не.)
2. Дека младата популација е повеќе запознаена со историјата и навлегувањето на овие зборови во македонскиот јазик, преку образовниот систем, пред сè преку предметот македонски јазик и литература во основното, а особено во средното образование, отколку постарата;
3. Дека младата популација помалку ги знае и многу помалку од постарата ги користи зборовите со турско потекло;
4. Компаративната анализа треба да ни покаже дека во околните места на Радовиш и во руралните средини, повеќе се употребуваат зборови со турско потекло, отколку во градските, иако и во градските средини, во југоисточниот дел на Македонија, има еден малку поголем број на турцизми, отколку во другите делови на Македонија.

Анкетата ќе ја спроведеме и со целни групи според критериумот – *возраст* и *место на живеење*. Тоа ќе го направиме преку претходно подготвени прашања во форма на анкетен прашалник и интервју.

Подготвениот анкетен прашалник, кој ќе им го доставиме на испитаниците ќе содржи прашања од отворен и прашања од затворен тип, со понудени одговори, односно директни и индиректни прашања, со цел да добиеме искрени и објективни одговори.

Со интервјуто, како вид на анкета, ќе поставуваме устни прашања. Поради слободата на конверзацијата и прашањата се надеваме дека ќе дојдеме до поголем број податоци за утврдување на фактичката состојба во врска со проблемот, поставен во хипотезата.

ЗАКЛУЧОК

Постојат голем број зборови од турско потекло и во македонските дијалекти и во стандардниот македонски јазик. Тие и ден-денес имаат своја примена и како *турцизми*, и како *архаизми*, а голем број од нив се употребуваат во македонскиот јазик без да се знае нивното потекло, односно се користат како одомаќинети македонски зборови. Голем дел од овие турцизми имаат и малку видоизменото етимолошко значење, и кај Македонците, но и кај Турците што живеат во Македонија со векови, што е резултат на јазичната интерференција. Во ова истражување се одлучивме да го откриеме нивното место и употреба во дијалектите, поточно нивната употреба во југоисточниот дел на Република Македонија. Истражувањето го започнавме од Радовиш, а го направивме и со испитаници од Струмица и Валандово како и со локалното население од околните села.

Се определивме за овој регион бидејќи во овие делови живее голем број на население од турска националност, кое зборувајќи на својот мајчин јазик може да има влијание и врз македонското население кое со векови живее на истата територија. Ова би требало да ни биде уште една потврда за социокултурниот момент, кој може да има и тоа како силно влијание врз употребата на зборови од турско потекло во македонскиот јазик, особено во говорот на населението или во дијалектите каде што живеат заедно етнички заедници од македонско и од турско население, како што е југоисточниот регион.

Преку истражувањето, дојдовме до заклучок дека повозрасната популација од овој дел на Р. Македонија многу почесто употребува турцизми, притоа знаејќи го и нивното значење. Причината за ова е секако фактот дека јазикот е жива материја која постојано расте и се менува, но повозрасната популација, која се занимава пред сè со земјоделие и сточарство, особено во руралните средини, го зачувала стариот јазик со кој се служеле нивните предци и поради немањето потреба од поширока комуникација надвор од својата животна средина. Исто така, од анкетите можеме да дознаеме дека кај повозрасната популација, постои тенденција за зачувување на говорот во кој турцизмите си имаат и своја одредена стилско-јазична вредност, во смисла на архаичност и „зрелост“ на говорот. Кај младата популација се забележува тенденција на употреба на некои нови и „трендовски“ зборови, а помалку се употребуваат турцизмите од повеќе причини. Една, можеби и главна причина е образованието, а потоа тука има и ред други причини, но најсилна е поради напливот на англиски зборови. Тоа е така, поради тоа што англискиот јазик се изучува уште од почетокот на основното образование, но тоа е веќе тема за друго истражување.

БИБЛИОГРАФИЈА

- [1] Белчев, Толе (2016). *Речник на турцизми, архаизми, дојалектизми и ретко употребувани зборови во македонскиот јазик*. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет
- [2] Бојковска, Стојка, Минова-Гуркова, Лилјана, Пандев, Димитар и Цветковски, Живко. 1997 *Македонски јазик за средното образование*. Скопје: Просветно дело.
- [3] Конески, Блаже 1981 (1965). *Историјата на македонскиот јазик*. Скопје: Култура, Македонска книга, Мисла, Наша книга.
- [4] Lyons, John 1995. *Linguistic Semantics*. Cambridge: Cambridge University
- [5] http://www.fakulteti.mk/news/13-05-30/makedonskiot_jazik_sodrzhi_tri_iljadi_turcizmi.aspx
- [6] <http://makedonskijazik.mk/2010/03>
- [7] <http://makedonskijazik.mk/>
- [8] <http://magazine.danaucime.mk/?p=5766>